

doğu ile batı arasında bir
osmanlı-cumhuriyet aydını
mehmet ubeđdullah efendi
(1858-1937)

ALİ AKPINAR

Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Bir düşünürümüz, *Tanzimatı ve sonrası yaşanan sosyal ve siyasal gelişmeleri/savrulmaları, Osmanlı gibi bir medeniyete, asil bir devlete yakıştıramadığım* söyler. *Nasıl oluyor da Osmanlı, bunca birikim ve asalete rağmen, kendinden uzaklaşmaya, onu kendi yapan ve asırlarca ayakta tutan değerlere yabancılaşmaya başlıyor,* diye de bu hayretini tennüm eder.

Gerçekten de büyüklük ruhuna işlemiş, sürekli büyük kalmaya ve ilerlemeye endeksli bir toplumun, duraklamayı ve hatta gerilemeyi kabullenmesi kolay değildir. İşte Osmanlı, aydını, siyasetçisi, askeri ve hatta halkı ile bu bocalama dönemini yaşamış; dünyada yaşanan hızlı ve baş döndürücü gelişmeler karşısında doğu ile batı, kendi ile öteki arasında gidip gelmiştir. O sırada toplumun her kesiminde çok büyük değişim, dönüşüm yaşandı ve hatta savrulmalar yaşandı, sonunda da Osmanlı yıkıldı diyebiliriz. Bu süreçte özellikle aydın ve yönetici kesimin kafası oldukça karışıktır, bu karışıklık kısmen halka da yansımıştır. Bir tarafta Doğuyu tamamen yok sayıp her şeyi Batıdan bekleyip Batıya kayanlar, öteki

tarafıta ise Batıdaki gelişmeleri görmezden gelerek ille de ve sadece Doğu deyip Doğu ile yetinmek isteyenler. İşin ortasını bulanlar da vardı, ama bunların çoğunlukta yahut etkin olduğu söylenemez. Bir ayağı kendi değerleri/kökleri üzerinde sabit, öteki ayağı ile hikmet müminin yitiğidir prensibi doğrultusunda dört bir yana açılım sağlayabilenlerin sayısı oldukça azdı.

Osmanlı'daki bu kafa karışıklığını vahyin aydınlığında değerlendirebilmemiz için, Kur'an'ın şu evrensel ve sosyolojik yasalarını dikkatle okumamız gerekmektedir:

"Sizden önce de yasalar uygulanmıştır. Yeryüzünde dolaşın da yalanlayıcıların sonunun nasıl olduğunu görün. Bu, insanlara bir açıklama, korunanlara yol gösterme ve öğüttür. Gevşemeyin, üzülmeyin, eğer inanyorsanız, mutlaka siz üstün geleceksiniz.

Zira Osmanlı, Allah adına, O'nun dinini hayata hâkim kılma adına yola çıkmıştı. O, bu gaye istikametinde hareket ettikçe ilerledi, gelişti ve büyüdü. Bu gayeden uzaklaşmaya başlayınca da onun için gerileme ve çöküş mukadder oldu.

Eğer size bir yara dokunduyrsa, o topluluğa da benzeri bir yara dokunmuştu. O günler... onları biz insanlar arasında çevirip dururuz (kâh bir kavme, kâh ötekine gâlibiyet veririz; bazen bir topluma iyi veya kötü günler gösteririz, bazen ötekine). Allah inananları ortaya çıkarmak, sizden şehidler edinmek, inananları iyice özleştirmek, kâfirleri de mahvetmek için (günleri insanlar arasında böyle çevirmektedir).¹

Bu böyledir, çünkü bir millet kendi gidişatını değiştirmedikçe Allah onlara verdiği nimeti değiştirmez. Allah işitendir, bilendir.²

Ancak inananlar, iyi işler yapanlar, Allah'ı çok ananlar ve kendilerine zulmedildikten sonra (rakiplerine) üstün gelmeğe çalışanlar böyle değildir. Zulmedenler, yakında nasıl bir devrime uğrayıp devrileceklerini anlayacaklardır"³

Büyükleme, sihir gibi batıl şeylere güvenip vahye meydan okuyan, gerçeklere direnmeye çalışan Fira-

vun ve yandaşları için de şöyle buyrulur: *"Orada yenildiler, küçük düştüler.⁴"*

"Biz bir kenti/medeniyeti helâk etmek istediğimiz zaman onun varlıklarına emrederiz, orada kötü işler yaparlar, böylece o ülkeye azâp karârı gerekli olur, biz de orayı darmadağın ederiz.⁵"

"Halkı islahçı kimseler olsaydı, Rabbin o kentleri, zulüm ile helâk edecek değildi.⁶

Rabbin, Anakent(olan Mekke)de onlara âyetlerimizi okuyan bir elçi göndermedikçe ülkeleri helâk edici değildir. Ve biz, halkı zâlim olmadan ülkeleri helâk ediciler değiliz.⁷"

Ayetlerde sosyolojik değişim sebebi olarak gösterilen toplumun gidişatını değiştirmesi, kendini zinde tutan değerlerden yabancılaşıp çözülmeye ve gevşemeye başlaması, kendisini büyük yapan asıl gayelerden sapması, dünyevileşmesi, kendini yenileyip düşmanlarına karşı hazırlıklı olamaması, çeşitli versiyonlarıyla toplumda zulüm ve haksızlığın yaygınlaşması, sonuçta gerilemeyi ve hatta yıkılmayı hak etmesi gibi sebeplerin hemen hepsi, Osmanlı toplumunun değişik kesimlerinde ortaya çıkmıştır. İşler chil olmayanlara havale edilince toplumda kıyametler kopmaya başlamıştır. Yöneticiler ve zenginler üzerlerine düşenleri yapmamışlar, toplumda iyilikleri yaygınlaştıran, kötülöklere dur diyenlerin sayısı git-tikçe azalmıştır. Bu çözüme ve bozulma/kötü gidişat, devrilmeyi beraberinde getirmiştir. Zira Osmanlı, Allah adına, O'nun dinini hayata hâkim kılma adına yola çıkmıştı. O, bu gaye istikametinde hareket ettikçe ilerledi, gelişti ve büyüdü. Bu gayeden uzaklaşmaya başlayınca da onun için gerileme ve çöküş mukadder oldu.

Savrulma Döneminde Bir Osmanlı, Mehmed Ubeydullah Efendi

Osmanlı'nın tarih sahnesinden çekilip Cumhuriyet döneminin başlaması, bir devrin bittiği değil, bir devrin yeni bir devre dönüştüğü bir olay olarak tanımlanmalıdır. Bu değişim ve dönüşümün gerçekleşmesinde, mektepli ve medreselisiyle son dönem Osmanlı aydınlarının rolleri büyüktür. Bu yüzden onları tanımak, bu dönüşümü ve sonraki gelişmeleri sağlıklı bir biçimde analiz etmeye yarayacaktır. İşte bu dönüşüm ve değişim dönemi aydınlarından biri de Muhammed Ubeydullah Efendi'dir. O, her iki dönem de yaşamış, her iki dönemin karakteristik özel-

liklerini kendinde taşıyan ve her iki dönemde de etkin bir kişidir. O, Doğu ile Batıyı bizzat yaşamış bir aydındır. O, hem Osmanlı dönemi gazetecisidir, hem de Cumhuriyet dönemi. Hem Osmanlı meclisinde milletvekili olmuştur, hem de Cumhuriyet meclisinde. O, hem sarıklı, hem cübbeli, hem Jön Türk, hem de Jön Türkleri sert bir şekilde eleştiren muhalifti.

Hayatı ve Kişiliği

İzmir Ulemasından Hoca Şakir Efendi'nin oğlu olan M. Ubeydullah, 10 Ocak 1858 Pazar günü İzmir'de dünyaya geldi. Rüşdiyeyi bitirip Medreseden icazet aldı ve İstanbul'a gelip Tıbbiye'ye kaydoldu. İttihat ve Terakki'ye ilk katılanlardandır. Tıbbiyeden ayrıldıktan sonra siyasi bir suçlu olarak Sultan II. Abdülhamid döneminde 13 ay kadar hapis yattı. 1886-1888 yıllarında Paris'te kaldı. 1893'de Amerika'daki meşhur Chicago sergisine katılmak üzere İstanbul'dan ayrılıp Amerika'ya gitti. 1895'de Amerika'dan İngiltere'ye gelip altı ay kadar Liverpool'da kaldı. 1897'de tekrar Paris'e oradan Filibe'ye geçti ve orada uzun bir süre kaldı. 1901-1905 yılları arası Hicaz'da sürgün hayatı yaşadı. Sürgünden kaçıp Kahire'ye geldi. 1908'de Berlin'de bulunan M. Ubeydullah 1912'de İçel milletvekili olarak meclise girdi, 1914'de İzmir mebusu oldu. 1914 sonrası resmî görevli olarak Afganistan'a gönderildi. 1919-1921 yılları arası Malta'da sürgün hayatı yaşadı. Sonra İstanbul'da gazetecilik hayatını sürdürdü. 1931 Beyazıt (Ağrı) vilayetinden 4. ve daha sonra 5. dönem milletvekili seçildi. 11.08.1937'de İstanbul'da vefat etti ve Mecidiyeköy Asrî mezarlığına defnedildi.⁸

Eserleri: (Kitap olanlar)

Din ve Dünya, 1896 Liverpool; Liverpool Hatıratı-Akıl Yahut Ahir Zaman Peygamberi, 1898 Filibe; Geçid, 1905 Mısır; Kıvâm-ı İslâm, (Azımlı Refik Bey'den çeviri), 1906 Mısır; Kime Rey Verelim? İttihat ve Terakki-Hürriyet ve İtilaf-Hangisi İyi? 1912 İstanbul; Oruç, 1924 İstanbul; Hukuk u Aile, 1924 İstanbul.

Neşrettiği Gazeteler: Haver (1886 İstanbul), Chicago Sergisi (1893 Chicago), Sada (1897 Paris), Doğruyol (1898 Filibe), el-Arab (1909 İstanbul), Hak Yolu (1910 İstanbul).

Yazı Yazdığı Gazete ve Mecmualar: Maarif, Servet, Hilal, Cebel-i Metin, Gayret, Muvazene, Doğrusöz, İctihad, Hasbihal, Yeni Tasvir-i Efkâr, Sebülür-

Reşâd, Vakit, Resimli Gazete, Vatan, Cumhuriyet.⁹

Çok renkli ve dalgalı bir hayatın sahibi olan M. Ubeydullah çeşitli çevrelerce, Ratib'in dalkavuşu, Abdülhamid'in casusu bir maskara, kalemi ile sultanların istibdadına başkaldırmış bir kahraman, fesat ve iftiracı bir şarlatan, laiklik tartışmaları sırasındaki softa kıpırdanmalarını kesin bir dille susturan yiğit ruhlu İzmir efesi, özgürlük savaşçısı gibi sıfatlarla tanımlanır.¹⁰ M. Ubeydullah Jöntürkleri sert bir dille eleştirmekten çekinmeyen bir jöntürk olup kendisi bir fikir adamı olmaktan çok bir hareket adamı olarak anılabilir.¹¹

Ubeydullah Efendi, oldukça karışık, hareketli dönemlerde yaşamış bir aydın olarak, tek cümleyle değerlendirilemeyecek kadar çok yönlü, değişik kullarında koşmuş ve ona göre değişim geçirmiş, macera dolu seyahatlerde bulunmuş bir gezgin, kısaca nevi şahsına münhasır bir kişilik olarak karşımızda durur. Bir Osmanlı ve Cumhuriyet aydını olarak onun, makalemizde de yakından ilgili olan ve bugün de önemini yitirmemiş olan şu konulardaki fikirleri onu tanımamıza yardımcı olur kanaatindeyiz:

O, her iki dönemi de yaşamış, her iki dönemin karakteristik özelliklerini kendinde taşıyan ve her iki dönemde de etkin bir kişidir. O, Doğu ile Batıyı bizzat yaşamış bir aydındır. O, hem Osmanlı dönemi gazetecisidir, hem de Cumhuriyet dönemi. Hem Osmanlı meclisinde milletvekili olmuştur, hem de Cumhuriyet meclisinde. O, hem sarıklı, hem cübbeli, hem Jön Türk, hem de Jön Türkleri sert bir şekilde eleştiren muhalifti.

Laiklik Hakkındaki Görüşleri

Cumhuriyet insanının henüz yeni tanıdığı laiklik hakkında M. Ubeydullah şunları söyler: "Biz vaktiyle Kanun u Esasimizde 'Devlet i Osmaniye'nin dini, dini İslam'dır' bendini nasıl Fransa Kanuni Esasından iktibas ettikse, bu defa laikliği de oradan aldık. İbtidadaki alış ne kadar abes ve manasız idiye bu defaki alış o kadar muvafık, o kadar yerindedir. Çünkü: Evvela, bizim Müslümanca anlayışımıza göre biz dini bir şahs i maneviye, bir meşhuma, bir müesseseye sıfat yapamayız. Ancak zi kalp ve zi şuur ve

hariçte mevcut âkil bir şahs ı muayyene isnad edebiliriz. Mesela 'Şirket i Hayriye Budî, Seyr i Sefain Şafîdir' diyemeyiz. 'Ali Müslüman, Yako Yahudi, Nikoli Hıristiyan'dır' deriz. Binaenaleyh hükümete din isnad etmek lagivdir. Ve binaenaleyh İslam'da hükümet esasen laiktir.

Saniyen, biz Müslümanlar memleketimizi idare eden kavanin ile idare olunmağı kabul eden hangi şahıs olursa olsun 'Hukuk ve vezai'fimiz birbirinin aynıdır'¹² hadisine temessük ederek o şahsın canını da, malını da, dinini de kendimizinki kadar himaye etmekle mükellefiz. Halbuki bir dine intisab eden hükümet, başka edyanı himaye etmekle değil, etmekle mükellef olacaktı. Demek ki Müslümanlar ancak ve ancak laik hükümet teşkil edebilirler. Şu halde Türkiye Cumhuriyetinin laikliğini dinsizlikle yahut din aleyhinde bulunmakla tefsir etmek - eğer bu tefsir şuur ve idrake mukarinse- ancak bedbahtlıkla, müfsidlikle, fitnecilikle tavsif olunabilir. Yok idrak ve şuura mukarin değilse itibardan sakıt bir hezeyandır...¹³

Kelimenin aslı olan "Lai" kelimesi, iş gören ve kilise hizmetine ve papazlık mesleğine sevk olunmayacak olan kardeş demek olduğuna göre lâik hükümet, iştigali yalnız dine münhasır olan sınıfı mahsusun malı olmayıp orta malı olan hükümet demek olduğuy meydandadır.

"Laik lafzı, bizde iyi anlaşılmadığı için tuhaf, garip lafızlarla tercüme olunuyor. Mesela Lâdini, gayri dini gibi tabirlerle ki bir takımımız bunu dinsiz hükümet, yahut din aleyhinde hükümet manasına almak gayretini güdüyor. Halbuki Laik kelimesi, Türkçe'mize 'İş hükümeti, Ortamalı Hükümet, Halk Hükümeti' gibi tabirlerle tercüme edilmelidir... Laik kelimesinin Fransızca'sından Lâicisme suretinde bir kelime çıkarılır ki laiklik demektir. "Ensemble" manasına gelir ki bu kelime Türkçe'ye birlikte, beraber, orta, umum gibi lafızlarla tercüme olunabilir. Kelimenin aslı olan "Lai" kelimesi, iş gören ve kilise hizmetine ve papazlık mesleğine sevk olunmayacak olan kardeş demek olduğuna göre lâik hükümet, iştigali yalnız dine münhasır olan sınıfı mahsusun malı olmayıp orta malı olan hükümet demek olduğuy meydandadır."¹⁴

"...Din, dünyanın kendisi olduğu sabit olur ve din ile dünyanın ayrılması meselesi biz Müslümanlarca ortadan kalkar. Amma Türkiye Cumhuriyeti dini dünyadan ayırmış. Onun manası, Türkiye halkını ceheleli cemeati ulemanın tasallutundan kurtarmaktan başka bir şey değil."¹⁵

Kur'an'ın Anlaşılmasıyla İlgili Görüşleri

Her Müslüman Türk gibi, M. Ubeydullah da Kur'an'ın anlaşılması konusunda ilgilenmiş ve bu konuda görüşlerini şöyle dile getirmiştir: "Biz, Kur'an'ın manası lafzından mülhim olduğuna ve Müslümanların Kur'an'a tabi olmaları lazım geldiğine ve feyz i ilahinin ebediyyen kesilmeyeceğine inanan Müslümanlardanız... Kur'an'ın hitabı umumidir. Her Müslüman onu anlamakla mükelleftir, kim olursa olsun her Kur'an'ı anlayan elinden geldiği, dilinin döndüğü kadar o Kitab ı celili istediği lisana tercüme ederek, herkese anlatacağı diyen Müslümanlardanız... Bizim istediğimiz bilmektir. Herkes evvela bilmeli, sonra şayanı kabul olanı, yani hakkı alır, batılı atar. Peygamberimiz 'Ya Ebad-derda, sen herkesin inandığını bilmeye çalış' buyurmuştur. Hakka vüsulün yolu bilmektir, yalnız inanmak değil."¹⁶

Kur'an Tercüme ve Tefsîrinde Yetki Sorununa Dair Görüşleri

Bir ayetin manasını iyice anlayabilmek için bir çok şeye vakıf olmak lazımdır. Mesela ayetin sebab-i nüzulü, ayet nâsîh mi mensûh mu¹⁷, mücmel mi mufasal mı, muhkemâttan mı müteşabihâttan mı? İşte daha böyle bir çok şeyler bilinmedikçe bir ayet-i kerimenin manası hakkında bilinemez. Fakat bunların hepsinden evvel lazım olan şey, ayeti terkîb eden elfâzın manalarını bilmek ve uslub ü Arabî ile yapılmış terakibin manasını anlayacak kudrette bulunmak, velhasıl Arapça'ya vakıf olmaktır.

Bunların hepsi bilindikten sonra ayetin delalet edeceği mana anlaşılacaktır. Ayete bu malumattan sonra anlaşılan manayı vermeyip de hiçbir sebep, hiçbir vecih olmadığı halde ligarazın (herhangi bir sebeple) başka bir manaya udûl etmek (yönelmek), Kur'an'ı re'y ile tefsîr etmek yani bir mülahazaya mebni kendi isteğine göre mana vermek demektir ki bu da bîşüphe (şüphesiz) küfürdür. İşte "Kim Kur'an'ı kendi reyi ile tefsîr ederse kafir olur"¹⁸ hadisi bu demektir. Ve bu mana üzerine insan bu hadi-

sin önünde kemal ı ihlas ile 'Sadaka Rasulullah' (Peygamber doğru söyledi) der. Çünkü ayet, min kibelir-Rahman (Allah katından) gelmiş bir hakikat ifade ediyor. İfade ettiği hakikati teyid edecek bir çok karaattan başka elde ayeti terkip eden elfâz da meydanda delil i katî.. Cümle i Arabiyyenin i'rabı da mazbut ve zahir. Şimdi bu manadan udûl hiçbir senede müstenid olmayınca bittabi müfessirin bir garaza tâbi olduğuna haml olunur. Bu ise Kur'ân'a uymak değil, Kur'ân'ı kendine uydurmaktır. Buna küfür demekte şüphe yok ki pek yerinde düşer.

Diyanet İşleri Başkanlığı Hakkındaki Görüşleri

Diyanet İşleri Reisi, memleketin reis-i dinisi değil, hıdmat-ı diniyyede (din hizmetlerinde) kullanılan zevatın reis-i idarisidir (yöneticisidir). İslam'da riyaset-i diniye yok. Riyaset ve imamet-i diniye Kur'ân'dadır. Herkes ona muhataptır. Herkesin Kur'ân'ı anlamakta müşkilata düşmesi ve herkes kendi akıl ve idrakine yahut heva ve hevesine göre tefsire kalkışırsa teşevvüş hasıl olması mehazirini (mahzurlar) def için bir riyaset ihdas olunamaz mı? Sualinin cevabı, hayır'dır. Ancak bir akademi tesis olunabilir. Bunu Diyanet İşleri Reisi yapamaz. Maarif Vekaleti, yani Hükümet yapar. O Akademinin azasını da hükümet intihap edemez (seçemez). Memlekette ilmi temsil eden heyetler intihap edebilir.

Böyle bir akademi tesis ettikten sonra da yine kimse'nin tercüme ve tefsirine akademi karışamaz. Ancak cumhur-u halk nazarında akademinin tasdikine mahzar olmayan âsâr (eserler) itibardan sâkut olur. Hatta dünkü gazetelerde görüldüğü veçhile Diyanet İşleri Riyasetinin Kur'ân'ı tercüme ettirmeye kalkışması ve hutbeler hakkında teşebbüsatta bulunması yine fuzulidir. Çünkü o riyasetin işleri hep idarîdir. Halk üzerinde bir vesayeti, bir velayeti yoktur ve olamaz. Bu işler hükümetçe ihmal olunursa böyle bir dinî vesayetin kendi kendine hâdis (ortaya çıkması) olmasından korkulur. Ve bu hal ortalığı bütün bütün teşvîş eder. Layık hükümet, dini dünyadan ayırabilmek için Diyanet İşleri Riyasetine ancak hıdmat-ı diniyyede bulunanların idarî işlerinden başkasını tevdi' etmemelidir. Ve ictihadında hür ve âzâd bir Diyanet Akademisi tesis etmelidir. Buna teşebbüs bana göre Maarif Vekaletinin vazifesidir.¹⁹

Sonuç

İnsanlık tarihinde önemli bir yere sahip olan Osman-

lı Medeniyeti, kuruluşundan günümüze kadar geçirdiği evreleri ile çok yönlü olarak değerlendirilmesi gereken bir birikimdir. Osmanlı Tarihinde, tüm insanlık için sayısız ibretler vardır. Osmanlı, tamamen silinmiş ve yok edilmiş bir medeniyetin değil, belki durdurulmuş bir medeniyetin adıdır. Türk Milleti, zengin bir tarihi geçmişin üzerine oturmuş durumdadır. O, mücevher sandığının üzerine oturmuş bir dilenci gibi, sahip olduğu değerlerden habersiz bir şekilde başkalarından medet ummaktadır. Cumhuriyetimizin kökleri Osmanlı medeniyetinin derinliklerindedir. Osmanlı iyi tanınırsa, Cumhuriyetin geleceğine dair sağlıklı adımlar atılabilir. Zira her toplum gibi, biz de köklerimizden alacağımız güç ve derslerle geleceğimize yön vereceğiz demektir.

Kültürümüze Batıdan ithal edilen bazı kavramlar üzerinde tartışmalar, bu kavramların kültürümüze girmesinden beri sürmektedir. Bir Osmanlı aydını olan ve Cumhuriyet dönemini de görmüş olan M. Ubeydullah Efendi, Cumhuriyet insanının düşünce ve sosyal hayatına yeni giren Laiklik kavramının yanlış anlaşıldığına, kavrama yanlış anlamlar yüklendiğine dikkat çekmiş, kavramın kök ve tarihinden hareketle onu doğru bir şekilde tanımlamaya çalışmıştır.

Cumhuriyetimizin kökleri Osmanlı medeniyetinin derinliklerindedir. Osmanlı iyi tanınırsa, Cumhuriyetin geleceğine dair sağlıklı adımlar atılabilir. Zira her toplum gibi, biz de köklerimizden alacağımız güç ve derslerle geleceğimize yön vereceğiz demektir.

O, genel olarak düşünce, basın, yayın hayatında olduğu/olması gerektiği gibi, bilimsel araştırma ve bilimsel yayın alanında da özgürlükten yana bir tavır sergilemiştir. Yetiştirdiği ortam, gezip gördüğü yerler ve karşılaştığı akımlar nedeniyle Ubeydullah Efendi, olabildiğince serbest ve rahat düşünen ve düşüncelerini olduğu gibi açıklamaktan çekinmeyen bir kişiliğe sahiptir. Kendi düşünce ve tezlerini savunurken mantıksal bir yöntem kullanmış, zaman zaman karşıtlarını küçültücü ifadeler kullanmaktan çekinmemiştir.

Kurumların yetki sorunu, dün olduğu gibi bugün de sorun olmaya devam etmektedir. Bu sorunu örnek-

lendiren M. Ubeydullah Efendi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın konumunu açıklamış, kurumun bilimsel çalışmalara müdahale, Kur'ân meâli yaptırma ve hutbe hazırlayıp imamlara okutma yetkisinin olmadığını savunmuştur.

M. Ubeydullah, Kur'ân'ın tercüme edilip edilemeyeceğinin tartışıldığı ve piyasaya yeni yeni Kur'ân meâllerinin çıkmaya başladığı bir dönemde kullandığı 'Kur'ân'ı kendine uydurmak' ifadesiyle, çeviri ve yorumun problemlerinden biri olan 'Kur'ân'ın söylemediğini ona söyletme' sorununa dikkat çekmektedir.

Dini yanlış anlama ve anlatma işinin önüne geçilebilir için Milli Eğitim Bakanlığının girişimiyle, üyeleri toplumun saygın ve yetkin bilim adamlarınca seçilecek olan bir bilim akademisinin (Diyanet Akademisi) kurulması gereğini ısrarla vurgulamıştır.

Kur'ân'ı anlama konusunda metodoloji sorunu dün olduğu gibi bugün de güncelliğini sürdürmektedir. M. Ubeydullah, Kur'ân'ın tercüme edilip edilemeyeceğinin tartışıldığı ve piyasaya yeni yeni Kur'ân meâllerinin çıkmaya başladığı bir dönemde kullandığı 'Kur'ân'ı kendine uydurmak' ifadesiyle, çeviri ve yorumun problemlerinden biri olan 'Kur'ân'ın söylemediğini ona söyletme' sorununa dikkat çekmektedir.

Kısaca söyleyecek olursak, dikkatli okunur ve iyi değerlendirilirse, geçmişte gündeme gelmiş ve aydınlarımız nezdinde tartışılmış olan konular, günümüzdeki pek çok meselenin çözümünde ufuk açıcı bir rol üstlenebilir.■

dipnotlar

¹ 3 Âli İmran 137-141.

² 8 Enfal 53; 13 Ra'd 11.

³ 26 Şuâra 227.

⁴ 7 A'raf 119.

⁵ 17 İsrâ 16.

⁶ 11 Hüd 117.

⁷ 28 Kasas 59.

⁸ Alkan, *Sıra dışı Bir Jön Türk/Ubeydullah Efendi'nin Amerika Hatıraları*, s. 9-22.

⁹ Bkz. Alkan, age., s. 76-77.

¹⁰ Bkz. Alkan, age., s. 32.

¹¹ Bkz. Alkan, age., s. 37.

¹² 'Leküm ma lena ve aleyküm ma aleyna'. Genellikle Hz. Peygamberin İslam'a davet mektuplarında yer alan bu cümle, onun Hıcr Mecusilerine ve Rüstem'e yazdığı mektupta şu şekilde geçmektedir: "Eğer Müslüman olursanız haklarımız ve sorumluluklarımız karşılıklıdır. Müslüman olmaktan kaçınan kimseye ise cizye vardır." Bkz. Suyûtî, *ed-Dürü'l-Mensür*, IV, 169; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, III, 327.

¹³ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, V, 1700-1702 (10 Mart 1928 tarihli Cumhuriyet Gazetesi).

¹⁴ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, V, 1669 (28 Şubat 1928 tarihli Cumhuriyet Gazetesi)

¹⁵ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, V, 1978 (3 Mart 1928 tarihli Cumhuriyet Gazetesi)

¹⁶ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, V, 1925-1926 (10 Haziran 1340 (1921) tarihli Vatan Gazetesi)

¹⁷ Bu ifadelerinden Ubeydullah Efendinin, Kur'ân ayetlerinde neshi kabul ettiği anlaşılmaktadır.

¹⁸ Kaynaklarda değişik varyantlarla yer alan hadisin bu şekildeki rivayeti için bkz. Zerkeşî, *el-Burhân*, II, 164; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I, 32.

¹⁹ Mehmed Ubeydullah Efendi, 'Cuma Mev'izeleri', Vatan Gazetesi, 16 Mayıs 1340 (1924); Şeyh Muhsin i Fânî (Hüseyin Kazım Kadri) başkanlığında heyet, *Nûru'l-Beyân* Önsözü, İstanbul, 1924.